

A „kétkultúrájú” művészek lehetőségei és reményei

Beszélgetés Rusz Milánnal

A Magyar Érdemrend lovagkeresztjével kitüntetett színművész pályára lépésétől kezdve számos honi kőszínházi előadásban szerepelt. Ugyanakkor szerb gyökerű művészként évtizedek óta sokat tesz az újkori magyarországi Szerb Színház működtetéséért, amelynek egyik alapítója, egyben vezetője. Rusz Milán az Origónak adott interjújában egyebek között elmondja, hogy milyen hatással volt a délszláv háború kitörése a magyarországi szerb-horvát nemzetiségi színjátszás működésére, illetve miként sikerült a Szerb Színháznak saját játszóhely nélkül is fennmaradni. Arról is szól, hogy a nemzetiségi színházak az elmúlt években soha nem tapasztalt támogatást élvezhettek, valamint esélyesnek látszik egy korszerű, befogadó színházként működő Nemzetiségi Színház megvalósulása is.

– Miként kerültek a szerbek Magyarországra?

– Szerbia csak a tizenkilencedik század elején szabadult fel a török megszállás alól. Még tartott az uralmuk, amikor az itt élő szerbek ősei, nagyjából negyvenezer család, megindult a jelenlegi Koszovó területéről, mely a történelmi Szerbia része volt. Ki akartak jutni az iszlám szorításából, s olyan hazát kerestek, ahol gyakorolhatják a keresztény hitüket, megőrizhetik nyelvüket, folklóriumukat, minden hagyományukat. Magyarország befogadó volt, támogatta az ide érkező szerbeket. Budapesten alakult meg a Matica Srpska, a Szerb Tudományos Akadémia elődje, s már a monarchia idején szerb iskolák, templomok épülhettek. Sok szerb művész kezdte Budapesten a hivatását, a város támogatta a szerb kultúra fejlődését.

– Az első szerb színielőadás is Magyarországon jött létre?

– Budapesten készült el a produkció, mégpedig szoros szimbiózisban a magyar színészekkel, miközben a magyar nyelvű színjátszás még háttérbe szorult a német nyelvűhöz képest. A Magyar Színjátszó Társaság, melyet Kelemen László, majd Balog István vezetett, csak a Rondellában – vagyis a lőportoronyban – kapott játéklehetőséget az osztrák intendatúrától. Ott is rajtuk tartották a szemüket. Balog István írta a Czerni Gyúró, vagy Belgrád bevétele a törököktől című darabot, amelyet az osztrák hatóság már a harmadik előadás után betiltott, mivel a császár kibékült a szultánnal. Az itt élő szerbek közül ugyanakkor többen megnézték a népüket hősként ábrázoló előadást. Utóbb, amikor Balog direktor besétált a Váci utcába – melyben akkoriban főként zsidó és szerb kereskedők működtek –, mire a végére ért, úgy nézett ki, mint egy karácsonyfa, mert a hálás szerb kereskedők teleaggatták ajándékokkal. Balog Istvánnak volt az egyik szerb barátja Joakim Vujić, akit később a szerb színház atyjának neveztek. Balog, a magyar színházvezető és Vujić, egy szentendrei szerb paptanár fia együtt írták alá 1813. július 22-én azt a József nádorhoz címzett beadványt, amelyben a Pesten tanuló szerb egyetemi ifjúság nevében engedélyt kérnek egy szerb színielőadás

megtartására. Az engedély birtokában adták elő augusztus 24-én August Kotzebue művét, Kreštalica címmel. A darabot Balogék korábban magyarul is színre vitték, csak akkor a címe is magyar volt: A papagáj.

– Kik voltak a játszóké?

– Egyrészt bevonták az előadásba Vujić néhány főiskolai diákját. Ugyanakkor Balog István is játszott benne, ahogy a húga, Júlia is, aki mindemellett a német színházban is primadonna volt. Ugyancsak a szereplők között volt Fehér Tamás, a Magyar Színjátszó Társaság színmestere – aki fellépései mellett a pirotechnikai feladatokért felelt, díszleteket, jelmezeket tervezett, kivitelezett. Az akkori pest-budai kulturális miliőben természetes volt, hogy egy polgárember a magyar és a német mellett még a szerb nyelvet is beszélte.

– Hogyan folytatódott Joakim Vujić színházteremtői működése?

– A budapesti előadásokat követően először Szegedre ment, ahová elvitte magával Balog Pesten betiltott darabját, a Czerni Gyúró, amelyet az ottani városházán mutattak be. Szeged után Temesváron és Újvidéken is szerb nyelven játszó társulatot alapított. Aztán Kragujevacba ment – ott székelt akkoriban a szerb királyi udvar, élén az Obrenovics-dinasztiával –, és megalapította az első saját jogú, hivatásos szerb színtársulatot. Vujić már a Kreštalica színrevitele előtt számos előadást megnézett. Felismerte, hogy a színház olyan modern művészeti forma, amely erős hatással bírhat a társadalomra.

– A magyarországi szerb színjátszás a Kreštalica 1813-as bemutatója óta töretlen?

– A Kádár-kor nagy pauzát jelentett. A rendszerváltás után, 1992-ben indítottuk újra, két évvel az után, hogy megszereztem a színészdiplomámat Sziinetár Miklós osztályában. A Bor József és Illés István vezette győri színházban kezdtem a pályát. Remek szerepeket kaptam, s ahogy az egy vidéki színháznál természetes, éppen úgy játszhattam drámában, mint operetben, illetve számos más színházi mű-

fajban. Mindemellett folyamatosan azon törtem a fejem, hogy miként lehetne újraindítani a magyarországi szerb színházi életet. Mert aki két kultúrát visz, az úgy érzi: egy lábán áll, ha csak az egyiket gyakorolja.

- Szerb gyökerű színházi családból indult?
- Szerb gyökerű orvoscsaládból.

– *Hogyan került színházi pályára?*

– Kissrác koromban Szeged mellett éltünk Deszken, ahol máig van egy kicsi, de erős szerb közösség. Általános- és középiskolás éveimben felváltva jártam szerb és magyar tannyelvű intézményekbe. Már középiskolásként szerb színházat akartam csinálni. Amikor bekerültem a fővárosi Rózsák téri működő szerb-horvát gimnáziumba, több előadás is rendeztem. Csakhogy édesanyám és édesapám azt szerették volna, hogy az ő hivatásukat választva én is orvos legyek. Ezért két évet elvégeztem az Újvidéki Egyetem orvostudományi karán, ahol megszerveztem a medikus színpadot. Ám amikor a szüleim Algériában vállaltak munkát, én a távollétükben sikerrel felvételiztem az Újvidéki Művészeti Akadémia színészszakára, valamint a budapesti főiskolára. Az első három évet Újvidéken végeztem, az utolsó kettőt Magyarországon.

– *Ne kerüljük meg: mi vonzotta olyan erősen a színházi világot felé?*

– Már hatéves koromban megcsapott a kulisszaillat. Szegeden praktizáló szüleim vittek el a város rangos balettiskolájába, amelyet a Markó Ivánnal névrokon Markó Andrea vezetett. A vizsgákat a Szegedi Nemzeti Színházban tartották. Máig őrzöm azt az ötvenéves jelmezt.

– *Miért váltott országot, egyben tanintézményt harmadéves színészhallgatóként?*

– Nem éreztem jól magam az akkori Szerbiában. Már benne volt a levegőben mindaz, ami hamarosan elvezetett a háborúig. Káosz volt, mindennapos diáktüntetések, szervezetlenség a társadalom minden területén. De ha már szóba került, akkor azt is el kell mondanom: Szerbia ma már ott tart, hogy adott esetben bizonytalankodás nélkül választja a helyes irányt, dönt az értékekről. Magyarországgal való kapcsolata sem volt még ilyen jó. Ebben komoly szerepe van a jelenkori politikának.

– *Ami a magyarországi Szerb Színházat illeti: hol indult el 1992-ben?*

– A zuglói lakásomban. Évekig ott is működött, már ami az adminisztrációt, a próbák egy részét illeti. Egyébként eredetileg kétnemzetiségű teátrumnak szántuk.

– *Kikkel?*

– Például négy éve elhunyt, korábban a pécsi színháznál alkotó Vidákovics Antal táncművész-ko-reográfussal álmodtunk egy szerb-horvát színház-

ról. Sławomir Mrożek Emigránsok című darabjával indultunk a pécsi Anna utcai játszóhelyen. Hamarosan a budapesti Madách Kamarát – a mai Örkény Színházat – is kibéreltük a pesti bemutatóra. Ablonczy László, a Nemzeti Színház akkori igazgatója – egyben a rendszerváltás után újrászerveződő nemzetiségi színházi élet egyik fő patronusa – 1992-ben telefonon mondta el: az Emigránsok bekerült a Nemzetiben megrendezésre kerülő Nemzetiségi Színházi Fesztivál programjába.

– *Horvátországban akkor már lóttek?*

– Lóttek. És lóttek a horvát-szerb közös színházi életnek is. Mindenesetre ma már Szerb Színházunk van Budapesten, a pécsi Anna utcában pedig a Horvát Színház működik, mégpedig vadonatúj épületben.

– *Konkrétan mely pillanattól eredeztetni a Szerb Színház rendszerváltás utáni működésének kezdetét?*

– Az újkori magyarországi Szerb Színház ősbemutatója a Szentendrei passiójáték volt. Az adott hozzá ötletet, hogy korábban benne voltam a Kerényi Imre rendezte Csíksomlyói passióban, majd az István, a királyban több karaktert is eljátszottam. Azt gondoltam, írni kellene egy szerb passiójátékot is. Megtettem.

– *Egyetlen színműve?*

– Később szerb rockoperát is írtam társszerzőként, ahogy én jegyzem az első szerb operett szövegkönyvét is. De vannak más darabjaim, irodalmi munkáim is.

– *A Szentendrei passiójátéknak milyen volt a fogadtatása?*

– Még Szerbia legjelentősebb színházi fesztiváljára, a Sterijára is meghívták, amely esemény a hazai POSZT-hoz hasonlítható. Más kérdés: nem tudtuk kimenni, mert akkor már Boszniában is lóttek. Ám akkoriban merült fel a gondolat, hogy az ad hoc jelleg helyett – a lakásom mellett, az Ablonczy vezette Nemzeti Színház biztosított például próbalehetőséget – intézményesíteni kellene az itteni szerb színházi életet.

– *Simán ment?*

– Akkoriban az állam a települési önkormányzatoknak utalta a kulturális támogatásra fordítható összeget, ezért 1995-ben, első körben – a magyarországi szerb közösségi kapcsolatok szervezésében Pomáz lett a „háttérközségünk” azóta vagyunk hivatalosan elismert hivatásos teátrum. Amúgy elég hamar kiderült: Pomáz valójában nem tud számkra megfelelő infrastruktúrát biztosítani. Az intézmény bázisa továbbra is a zuglói lakásomon volt. Végül 1999-ben Alexov Lyubomir polgármester úr – aki jelenleg a magyarországi szerbek országgyűlési szószólója – áthívott minket Lórévra. Azóta Lórév biztosít nekünk adminisztratív háttérrel, de gyakorlatilag a Szerb Országos Önkormányzat Nagymező

Rusz Milán, magyar színművész, rendező, író (Polyák Attila felvételei)

utcai Kulturális és Dokumentációs Központjának kicsiny játszóhelyén tartjuk az előadásainkat, de hazánk és anyaországunk más településein is fellépünk. A lórévi támogatásért pedig úgy mondunk köszönetet, hogy a községben rendezünk nyaránként egy, a kapolcsihoz hasonló, de kisebb méretű, egyhetes fesztivált.

– *Ha jól értem: Magyarországnak hivatalosan 1995-től van kisebbségi szerb színháza, amelynek valójában nincs saját játszóhelye.*

– Saját, korszerű játszóhelye a magyarországi nemzeti kisebbségek közül csak a horvátoknak van Pécsen, a németeknek Szekszárdon, a szlovákoknak Szarvason. Mi a szerb önkormányzat támogatásával használhatjuk kulturális központjuk színpadát. De az intézmény arra is nyitott, hogy más nemzeti kisebbségek is lehetőséget kapjanak a színházi traktusában. Nemrég az örmények léptek fel, most a szlovákok próbálnak, illetve Jónás Judit cigány színháza tartott bemutatót másfél éve.

– *Nagy lehet a forgalom.*

– Ezért is lenne jó, ha a mind a tizenhárom nemzetiség számára létrejöhetne egy nemzetiségi színház. Egy tágas, több próbaterű, modern szcenikai apparátussal felszerelt, adminisztratív háttérrel is biztosító, befogadó jelleggel működő teátrum. Olyan, amelyben mindemellett a határon túli magyar színházak is rendszeresen felléphetnének.

– *Szép álom.*

– Több annál. Az elképzelés Gergely Lászlónak, a szlovák színház igazgatójának – a Nemzetiségi Színházi Szövetség elnökének fejében született meg. Nekik ugyan van színházuk, de pesti játszóhelyük nincs, és annak kapcsán jutott eszébe: olyan fővá-

rosi ingatlanban kell gondolkodni, amely az összes színházat működtető nemzeti, etnikai kisebbségnek hasznára lehet. Hiszen remek társulatok vannak közöttük. Amióta Gergely László három éve egy baleset során váratlanul elhunyt, azóta mi is tovább ápoljuk a nemzetiségi színházzal kapcsolatos szellemi örökségét. Halála előtt több lehetőségről is eszmét cserélt Fekete Péterrel – aki időközben színi direktorból kulturális államtitkár lett, ugyanakkor maradt ízig-vérig színházi ember –, valamint Szabó Lászlóval, a Magyar Teátrumi Társaság főtíkárával. Mindketten támogatták Gergely László elképzelését, amit máig fontosnak tartanak. Nekik köszönhető, hogy a kormányzat hamarosan szándéknyilatkozat formájában is elősegítheti a terv megvalósulását.

– *Alkalmos épület is van erre a célra?*

– Elképzelések vannak. Olyan megoldás is szóba jöhet, amilyenre korábban a Merlin, a Bárka, vagy a Tivoli szolgált példaként. Egy használaton kívüli, illetve funkcióját vesztett, de színházi működésre alkalmas ingatlan korszerűsítése. Az is elképzelhető, hogy a Nyugati pályaudvar mellett tervezett cirkusz és üzleti negyed szomszédságában jutna hely a teátrumnak.

– *Miből futná az intézmény fenntartására?*

– Úgy érzem, arra is van megoldás. Az elmúlt évben többszörösére növekedett a nemzetiségi színházak támogatása. L. Simon László kezdett lobbizni az érdeünkben, Fekete Péter, illetve Soltész Miklós egyházi, nemzetiségi és civil társadalmi kapcsolatokért felelős államtitkár is nagyon sokat tett értünk. Köszönettel tartozunk a már említett Szabó Lászlónak és Vidnyánszky Attilának, a Nemzeti Színház igazgatójának is. Ő nemcsak a helyszínt biztosítja, de anyagilag is támogatja a Szerb Színház szervezé-

sében évente megrendezésre kerülő, a nemzetiségi színházaknak szélesebb közönség előtti megmutatkozását biztosító Jelen/Lét fesztivált. A világon nincs még egy ország, amelynek nemzetiségei egy egész hétre megkapnák a nemzet színházát.

– *A nemzetiségi színházak mennyire nyitottak a nyelvüket nem beszélő, magyar anyanyelvű közönség felé?*

– Mi például – főként kortárs szerb szerzők esetében – sok előadást magyarul is eljatszunk. Vannak eleve magyar nyelvű előadásaink is, főként olyan személyiségekről, akik kapcsolatba hozhatók a nemzetiségekkel. Ilyen például a Kovács Apollóniáról, vagy a Karády Katalinról szóló színdarab. Mindkettőt magam írtam.

– *Jelenleg milyen bemutatókra készül?*

– Párhuzamosan készülünk két bemutatóval. Az egyik egy kortárs szerb szerző darabja, melynek egyik főszerepét a Vígszínház ifjú, szerb származású színésze, Ember Márk alakítja. A másik Nino Manfredi Könnyű erkölcsök című darabjának ősbemutatója lesz, Dégi János rendezésében. Az egyik szerepet a horvát származású Gyurity István játssza, aki az Budapesti Operettszínháznak volt tagja egy évtizeden át, s ma már minden létező operett-társulat a magáénak tudja. A másik karaktert egy most végzett fiatal színésznő, Csórics Tina alakítja.

– *A Szerb Színház mennyi időt enged önnek a magyar nyelvű színházi jelenlétre?*

– Mindig párhuzamosan futott a pályám. Most is játszom a József Attila Színház Feketeszárú cseresznye és a Turay Ida Színház Indul a bakterház című

darabjában, ahogy vannak feladataim a debreceni Csokonai Színházban is. Arra is jut idő, hogy gyakoroljak a tangóharmonikámon. A rendezők előszere-ttel használják fel ezt a képességemet a különböző produkciókban.

– *Magánéletre jut idő?*

– Harminc évig éltem házasságban, de a magánélet valóban megszenvedi, ha valaki elsősorban a hivatásának él. Nyolcszor mentem végig a híres spanyolországi El Caminón. Három éve útközben ismertem meg egy ifjú orosz rendezőhallgató hölgyet. Erős kötést jelent a közös szakmai háttér. Van egy felnőtt fiam is, huszonöt éves, informatikus. Általános iskolásként minden diákelőadásban szerepelt, a gimnáziumban szavalóversenyeket nyert, ám idővel más irányba fordult az érdeklődése, amit nem bán-tam.

– *Lógva maradt egy kérdés. Mit szóltak a szülei, amikor Algériából hazatérve azzal szembesültek: fiúk az orvosi egyetemet hátrahagyva színésztanoncnak csapott fel?*

– Az első sokk után vigaszt találhattak öcsém pályafutásában, aki kiváló orvos lett. Másik két fivérem is komoly ember: karrier-diplomaták. Mindketten az Európai Parlamentben dolgoznak. Azért hozzáteszem: amikor a győri színházban az első komolyabb sikeremet arattam Ábrahám Pál Viktória című ope-rettjének Jancsi cigányaként, akkor a szüleim több előadást is megnéztek. Amikor meghajoltam a taps-nál, édesanyám büszkén mutatta a nézőtársainak: „Ő a mi fiunk!”

Sztankay Ádám
(origo.hu)

Olvassa a BARÁTSÁG-ot!

Fizessen elő most 2020-ra!

Éves előfizetési díj: 3000 Ft (1800 Ft + 1200 Ft postaköltség), **félévre: 1500 Ft**

A folyóirat előfizethető átutalással:

az Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetsége főszámlája,
Barátság folyóirat alszámláján, OTP Bank: 11743057-26413457

e-mail címeink: baratsag@upcmail.hu, eva.mayer@nemzetisegek.hu
honlapunk: http://nemzetisegek.hu

Várjuk könyvtárak, iskolák, kisebbségi önkormányzatok, egyesületek, baráti körök jelentkezését!